

CONCEPTE FUNDAMENTALE ÎN PEDAGOGIE

Sorin CRISTEA

FINALITĂȚILE EDUCAȚIEI

3

SORIN CRISTEA

„Este mai ușor să-ți învești o mie de date noi într-un domeniu corectură decât un punct de vedere nou să încapă unui număr restrâns de date deja cunoscute... Dificultatea problemei rezidă nu atât în caracterul neelaborat și nou al aspectelor ce o compun, cît în faptul că în cadrul unei situații există o mulțime de aspecte care subordonează un altor aspecte și care sunt în permanență într-o relație de dependență reciprocă, într-o relație de interdependență, într-o relație de dependență reciprocă și în zilele noastre.”

FINALITĂȚILE

Lev S. Vygotski

EDUCATIEI

Edition: Editura Didactică și Pedagogică
Redactor: Gheorghe Rădulescu
Colecție: Cărți de învățare
DTP: Ilieca Mihaius Corbu

volumul

3

CUPRINS

ARGUMENT	5
----------------	---

Capitolul 1

Finalitățile educației la nivel general și specific	13
1.1. O definiție generală a finalităților educației	13
1.2. Analiza finalităților educației din diferite perspective specifice	15
1.2.1. Finalitățile din perspectivă filozofică	15
1.2.2. Finalitățile din perspectivă politică	20
1.2.3. Finalitățile din perspectivă managerială	23

Capitolul 2

Finalitățile educației la nivel de concept pedagogic fundamental	27
2.1. Necesitatea definirii finalităților educației la nivel de concept pedagogic fundamental	27
2.1.1. Poziția activă a finalităților educației la nivel normativ superior	28
2.1.2. Criteriile epistemologice necesare pentru definirea finalităților educației la nivel de concept pedagogic fundamental.....	29
2.2. Definirea finalităților educației la nivel de concept pedagogic fundamental	31
2.2.1. Funcțiile generale ale finalităților educației ..	31
2.2.2. Structura de bază a finalităților educației ..	33
2.3. Caracteristici ale educației reflectate la nivelul finalităților educației.....	38
2.3.1. Finalitățile educației reflectă caracterul teleologic al educației.....	39

2.3.2. Finalitățile educației reflectă caracterul axiologic al educației	41
2.3.3. Finalitățile educației reflectă caracterul prospectiv al educației.....	43
2.3.4. Concluzii. Definirea finalităților educației la nivel de concept pedagogic fundamental.....	46

Capitolul 3

Clasificarea finalităților educației	49
3.1. Necesitatea clasificării finalităților educației.....	49
3.1.1. Termeni propuși pentru denumirea finalităților educației	49
3.1.2. Tipologii ale finalităților educației	53
3.2. Clasificarea finalităților educației pe criterii logice și epistemologice	56
3.2.1. Reducerea finalităților educației la trei categorii pedagogice: ideal – scopuri – obiective	56
3.2.2. Abordarea finalităților educației dintr-o perspectivă globală și deschisă	58
3.2.3. Fixarea unor criterii de maximă generalitate: domeniul de referință – gradul de divizibilitate/ comparabilitate al finalităților educației	61

Capitolul 4

Analiza finalităților educației	65
4.1. Analiza finalităților educației la nivelul sistemului de învățământ	65
4.1.1. Idealul educației	67
4.1.2. Scopurile generale ale educației	73
4.2. Analiza finalităților educației la nivelul procesului de învățământ.....	80
4.2.1. Obiectivele generale ale educației/instruirii ...	86
4.2.2. Obiectivele specifice ale educației/instruirii ...	89
4.2.3. Obiectivele concrete ale educației/instruirii ...	91

Un model-ideal al finalităților educației	97
5.1. Fundamentele epistemologice necesare pentru elaborarea unui model-ideal al finalităților educației	97
5.1.1. Fundamentele epistemologice asigurate de Teoria generală a educației (Fundamentele pedagogiei)	97
5.1.2. Fundamentele epistemologice asigurate de Teoria generală a instruirii (Didactica generală)	98
5.1.3. Fundamentele epistemologice asigurate de Teoria generală a curriculumului.....	99
5.2. Un model-ideal al finalităților educației din perspectiva paradigmelor curriculumului.....	100
5.2.1. Importanța definirii, clasificării și analizei finalităților educației la nivel de model-ideal	100
5.2.2. Definirea finalităților educației la nivel de concept pedagogic fundamental	102
5.2.3. Clasificarea și analiza finalităților educației pe baza a două criterii pedagogice semnificative	103
5.3. Un model-ideal de definire a finalităților educației din perspectiva paradigmelor curriculumului.....	104
5.3.1. Definirea finalităților educației la nivel normativ superior (axiomatic).....	104
5.3.2. Definirea finalităților educației la nivel conceptual în raport de două criterii epistemologice stabile	105
5.4. Un model-ideal de clasificare și analiză a finalităților educației din perspectiva paradigmelor curriculumului	107

APLICAȚII (Prof. dr. Mirela Mihăescu)	113
I. PROIECTAREA APLICAȚIILOR	113
II. FINALITĂȚILE EDUCAȚIEI ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN ROMÂNIA	116
1. Finalitățile macrostructurale ale sistemului de învățământ	116
2. Finalitățile microstructurale ale procesului de învățământ	117
III. VALORIZAREA FINALITĂȚILOR EDUCAȚIEI	121

Capitolul 1

Finalitățile educației la nivel general și specific

În cadrul acestui prim *capitol* ne propunem două *obiective*:
a) să definim *finalitățile educației* la nivelul unei *definiții generale*, utilă pe tot parcursul volumului; b) să analizăm *finalitățile educației* din perspectivă *specifică*: filozofică, politică, managerială.

1.1. O definiție generală a finalităților educației

Finalitățile educației definesc *orientările valorice stabilite de proiectanții educației* la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ.

A) La nivelul *sistemului de învățământ*, *finalitățile educației* sunt proiectate prin *idealul educației* și prin *scopurile generale ale educației*.

a) *Idealul educației* definește *tipul de personalitate* necesar *societății* pe un termen lung, care poate fi stabilit convențional la nivelul a două cicluri complete de educație/instruire, determinate conform duratei *învățământului formal* (de la prima treaptă a *învățământului primar* la ultima treaptă a *învățământului superior*).

b) *Scopurile generale ale educației* definesc *direcțiile strategice de dezvoltare* a sistemului și a procesului de învățământ, valabile pe termen lung și mediu, care poate fi stabilit convențional la nivelul unui ciclu complet de educație/instruire în contextul *învățământului formal*.

B) La nivelul procesului de învățământ, finalitățile educației sunt proiectate prin *obiectivele generale, specifice și concrete ale educației/instruirii*.

- a) *Obiectivele generale* definesc *direcțiile generale* de dezvoltare a procesului de învățământ pe termen mediu, stabilit convențional la nivelul unui *ciclu complet* de instruire școlară (realizat în învățământul primar și secundar – inferior/gimnazial și superior/liceal și profesional) sau de instruire universitară (realizată în cele trei trepte: *licență – masterat – doctorat*).
- b) *Obiectivele specifice* definesc *orientările valorice* ale *activității de educație* realizată la diferite *trepte de instruire*, cu aplicație principală angajată la nivelul construcției programelor școlare pe ani de învățământ.
- c) *Obiectivele concrete* definesc *performanțele observabile* realizabile de elevi pe parcursul unei activități didactice (lecții); sunt elaborate de fiecare profesor prin *operationalizarea obiectivelor specifice*, incluse în programele școlare.

Toate *finalitățile educației*, angajate *pedagogic*, în ansamblul și în interacțiunea lor, sunt implicate, în mod necesar, în proiectarea educației și a instruirii la toate nivelurile sistemului și ale procesului de învățământ.

La nivelul *sistemului de învățământ*, *finalitățile educației* sunt angajate în *proiectarea idealului educației* – care definește *tipul de personalitate* necesar societății – și a *scopurilor generale* ale educației care definesc *direcțiile strategice de dezvoltare a sistemului și a procesului de învățământ*. Sunt implicate în: a) (re)construcția *sistemului de învățământ* la nivelul *structurii* sale de *organizare*, de *conducere*, de *distribuție* a resurselor pedagogice, de *relație* cu societatea; b) promovarea criteriilor valorice, perspective, necesare pentru elaborarea și perfecționarea permanentă a planului de învățământ și a programelor școlare pe trepte de învățământ și arii curriculare, concepute ca documente curriculare fundamentale. Sunt valorificate, în mod special, în contextul

reformelor școlare/universitare, care solicită proiectarea unor *modele de cercetare pedagogică fundamentală*, necesare pentru reconstrucția *idealului și a scopurilor generale*, a structurii sistemului, a *curriculumului* școlar și universitar (la nivel de plan de învățământ și de programe școlare/universitare).

La nivelul *procesului de învățământ, finalitățile educației*, definite ca *obiective generale, specifice, concrete*, ale instruirii, sunt angajate în proiectarea planului de învățământ, a programelor și a manualelor școlare, dar și în planificarea activității profesorului – pe trepte de învățământ, anuală, semestrială, pe activități didactice (lecții etc.).

Definirea *finalităților educației*, în sens general, creează premisa epistemologică și socială necesară pentru (re)construcția sa la un nivel superior, de *concept pedagogic fundamental*, care solicită inițial *analiza* sa din trei *perspective specifice*, distințe, dar și complementare: *filozofică, politică, managerială*.

1.2. Analiza finalităților educației din diferite perspective specifice

Finalitățile educației trebuie analizate inițial din perspectivă *filozofică, politică și managerială*. Cele trei *perspective* susțin procesul de fundamentare pedagogică a *finalităților educației* în raport de dimensiunea lor *generală, angajată psihosocial* la nivelul *intereselor comunității reprezentate*, în vederea *eficientizării* oricărei activități cu *funcție centrală formativă*, proiectată în contextul sau în cadrul sistemului și al procesului de învățământ.

1.2.1. Finalitățile din perspectivă filozofică

Din perspectivă *filozofică*, *finalitățile* reprezintă *caracteristica generală proprie* oricărei activități *socioumane „care are un scop”* asumat în mod explicit. *Funcția epistemologică a finalităților* constă în *explicarea teleologică a activității socioumane*, proiectată

Respecți realizată în raport de *un scop* sau de mai multe *obiective*, angajate în toate domeniile vieții sociale: economie, politică, ideologie, cultură, religie, educație/instruire/învățământ etc.

Explicarea teleologică intervine la nivelul *determinismului* specific activităților socioumane – studiat de științele socioumane –, fundamental diferit de cel *natural*, existent la nivelul fenomenelor naturii, studiate de științele naturii. *Determinismul natural* implică *explicația cauzală*, bazată pe relația directă, succesivă, existentă intrinsec sau provocată experimental între *cauză* și *efect*, între *stimul* și *răspuns*. *Determinismul sociouman*, tipic activităților produse în mod *obiectiv* și *subiectiv* de *conștiința socială* și *psihologică* (individuală), implică *explicația teleologică*. În cadrul ei, relația complexă dintre *cauză* și *efect* este mediată prin intermediul *finalităților*, a intențiilor explice asumate și angajate de proiectant, aflate la baza activităților respective (economice, politice, pedagogice etc.). La nivelul practicii sociale, *finalitățile* sunt prezentate sau exprimate prin diferite *formule*, adaptabile la domeniul de referință: *ideal*, *ținte*, *deziderate*, *scopuri*, *obiective* etc. (vezi *Dictionnaire de la philosophie*, Didier Julia, 1995, p. 94).

În *pedagogie*, *finalitățile* sunt construite la nivelul unei *filozofii a educației* elaborată în contextul specific unei *societăți determinate istoric*. În cadrul ei sunt proiectate *finalitățile sistemului de educație/învățământ* valabile pe termen lung și mediu, exprimate, de regulă, sub formula *idealului educației* și a *scopurilor generale ale educației*. Putem evoca, în acest sens, cartea lui John Dewey, *Democrație și educație. O introducere în filozofia educației*, care proiectează *finalitățile educației* în context istoric determinat, specific unei societăți (SUA, 1916), dezvoltată economic (industrial) și politic (democratic). La acest nivel sunt definite și analizate două categorii de *finalități ale educației*: a) *idealul educației*, care reflectă pedagogic „concepția democratică despre educație”, aflată în evoluție istorică; b) „*scopurile pozitive ale educației*”, care au în vedere „o depășire a condițiilor existente”, realizată printr-o „eliberare a activităților” specifice educatorului și educatului,

profesorului și elevului, bazate pe „valorile educaționale” (vezi John Dewey, 1916, trad., 1972, vezi pp. 71-86; 87-96).

Finalitățile educației sunt fundamentate filozofic în plan ontologic, epistemologic și praxiologic (Sorin Cristea, 2015, în Ion Negreț-Dobridor, coordonare generală, vol. I, coord. Ion Negreț-Dobridor, Sorin Cristea, partea a 2-a, 2015, vezi pp. 81-85).

În plan *ontologic*, *finalitățile educației* reflectă o dimensiune specială a educației, identificabilă în zona existenței sale formative viitoare, potențiale, definită la nivel de *sistem*, pe termen lung și mediu – prin *idealul educației și scopurile generale ale educației* –, și la nivel de *proces*, pe termen mediu și scurt, prin *obiectivele generale, specifice și concrete ale educației/instruirii*.

În plan *epistemologic*, *finalitățile educației* susțin *explicația teleologică*, proprie științelor socioumane (deci și științelor pedagogice/educației). Aceasta evidențiază:

- A) *Obiectul de studiu specific pedagogiei.* Este fixat la nivelul profund al structurii interne de funcționare a educației, reflectat de *finalitățile educației*, angajate prin: a) *intenții explicite*, care asigură *orientarea valorică prospectivă* a oricărei activități de educație; b) *motivații psihosociale implicate*, care susțin *acțiunile* subordonate *activității de educație* sau de *instruire* (vezi, de exemplu, *acțiunile de predare, învățare, evaluare* subordonate *activității de instruire*);
- B) *Normativitatea specifică pedagogiei.* Este susținută la nivel superior prin prezența activă a *finalităților* în cadrul: a) unei *axiome* importante a *pedagogiei/educației* – *axioma interdependenței dintre dimensiunea obiectivă a educației* (funcția și structura de bază a educației) – *dimensiunea subiectivă a educației* (*finalitățile* *educației*); b) unor *legi ale educației* care reflectă *determinismul teleologic*, specific *pedagogiei*: *legea orientării pozitive a educației* în direcția formării-dezvoltării permanente a personalității *educatului*; *legea proiectării curriculare a educației* la nivelul raporturilor optime dintre

obiective – conținuturi de bază – metodologie, *dintre predare – învățare – evaluare.*

C) *Metodologia de cercetare specifică pedagogiei.* Este bazată pe analiza educației la nivelul *global, profund și dinamic*, reflectat prin intermediul *finalităților educației*, care solicită resursele cercetării pedagogice fundamentale, hermeneutice și istorice. *Explicația teleologică a educației*, realizată prin *finalitățile educației*, implică cercetarea educației prin *interpretare hermeneutică (judecata hermeneutică) și istorică (sincronică – diacronică)*.

În plan *praxiologic*, *finalitățile educației* sunt angajate în rezolvarea problemei fundamentale a oricărei activități de educație, proiectată la nivelul sistemului și a procesului de învățământ – problema raportului dintre dimensiunea *obiectivă* și dimensiunea *subiectivă* a activității de educație. Rezolvarea sa este susținută la nivel *normativ* superior, în cadrul axiomei care evidențiază interdependența necesară între dimensiunea *obiectivă – subiectivă* a educației.

Dimensiunea obiectivă a educației este concentrată la nivelul *funcției și structurii* de bază a educației. *Funcția de bază* vizează *formarea-dezvoltarea personalității educatului* în vederea integrării sale în societate (în plan *cultural, civic, economic, comunitar, natural*), prin valorificarea tuturor *capacităților* sale *psihologice* (cognitive – noncognitive). *Structura de bază* vizează corelația permanentă necesară între *educator și educat, între profesor și elev*.

Dimensiunea subiectivă a educației este angajată la *nivelul finalităților* care definesc *orientările valorice prospective* (generale, specifice, concrete; pe termen lung, mediu, scurt), necesare pentru transpunerea *funcțiilor generale* ale educației în *practica educației*, proiectată, realizată și dezvoltată în orice context: sistem de învățământ, proces de învățământ, activități de educație/instruire.

Deciziile *subiective*, stabilite de factorii de politică a educației pentru definitivarea finalităților de sistem (*idealul și scopurile* educației), dobândesc un caracter *obiectiv* la nivelul procesului

de învățământ, condiționând calitatea acestuia, în special prin modul de concepere a structurii de organizare a instruirii pe niveluri, trepte, cicluri școlare. În mod analogic, deciziile *subiective* stabilite de factorii de politică școlară pentru definirea *obiectivelor generale și specifice*, aflate la baza elaborării planului de învățământ, a programelor și a manualelor școlare, dobândesc un caracter *obiectiv*, condiționând calitatea activităților concrete proiectate și realizate de cadrele didactice la nivelul procesului de învățământ, în mediul școlar și extrașcolar. Aceasta nu exclude, ci presupune contribuția *subiectivă* a cadrelor didactice, angajată în *operationalizarea obiectivelor specifice*, respectiv în *elaborarea obiectivelor concrete*, la standarde minime, medii, maxime, variabile și adaptabile în raport de context (resurse, condiții existente etc.).

În *concluzie*, din perspectivă *filozofică, finalitățile educației* constituie:

- A)** *Fundamentul epistemologic* (conceptual) și *psihosocial* (motivational) stabil, profund, solid, care susține *proiectarea* (*organizarea-planificarea și reglarea-autoreglarea*) oricărei activități de educație la nivel superior, „în corespondență permanentă cu un scop”, exprimat în diferite forme, la diferite grade de generalitate (vezi: *idealul, scopurile, obiectivele – educației*) (vezi *Enciclopedia de Filozofie și Științe Umane*, 1996, trad., 2004, p. 353).
- B)** *Principiul axiomatic al proiectării valorice a activității de educație* ca activitate socioumană concepută ca parte a naturii (Aristotel) și a istoriei (Kant), *planificată, organizată, realizată și dezvoltată* în conformitate cu un *scop rațional*, orientat spre progres, spre „devenirea prin care umanitatea se străduiește să-și atingă destinația veritabilă” (vezi *Filosofia de la A – Z. Dicționar Enciclopedic de Filozofie*, 1994, trad., 1999, pp. 191, 192).